

5. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. – [Вид. 3-тє, допов]. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. – 248 с.
6. Фісун А. Японська модель розвитку економіки / А. Фісун // Економіка України. – 2009. – № 9. – С. 79–87.
7. Пахомов Ю.М. Вибрані твори у трьох томах: Том 3 / Ю.М. Пахомов. – К.: Ін-т сучасн. підручника, 2010. – 592 с.
8. Keiretsu [Електр. ресурс] / Wikipedia, the free encyclopedia. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Keiretsu>
9. Casey T. Politics of the Global Economy [Електр. ресурс] / Terence Casey // Rose-Hulman Institute of Technology. – Graduate Course 361. – Режим доступу: [http://www.rose-hulman.edu/~casey1/PGE\(GL363\).htm](http://www.rose-hulman.edu/~casey1/PGE(GL363).htm)
10. Дор Р. Различия между японской и англосаксонской моделями капитализма / Р. Дор // Экономическая социология. – 2008. – Т. 9. – № 1. – С. 65–78.
11. OECD Economic Outlook [Електр. ресурс] / OECD. – December 2010. – No.88.– Режим доступу: <http://www.oecd.org/>
12. Кругман П. Возвращение Великой депрессии? Мировой кризис глазами нобелевского лауреата / Пол Кругман; [пер. с англ. В. Н. Егорова, под ред. Л. А. Амелихина]. – М.: Эксмо, 2009. – 336 с.
13. Зименков Р.И. Конкистадоры XX века: Экспансия транснациональных корпораций в развивающихся странах / Р. И. Зименков. – М.: Политиздат, 1990. – 224 с.
14. Киндлебергер Ч. Мировые финансовые кризисы. Мании, паники и крахи / Ч. Киндлебергер, Р. Алибер. – СПб.: Питер, 2010. – 544 с.
15. Кавато А. Японская экономика: прошлое, настоящее, будущее / Акио Кавато // Япония сегодня. – 2006. - № 2. – С. 4–7.
16. Rajan R.G. Fault Lines: How Hidden Fractures Still Threaten the World Economy / Raghuram G. Rajan. – Princeton University Press, 2010. – 272 p.
17. Shiratsuka S. Asset Price Bubble in Japan in the 1980s: Lessons for Financial and Macroeconomic Stability / Shigenori Shiratsuka // Institute for monetary and economic studies; Bank of Japan. - Discussion Paper No. 2003-E-15. – December 2003. – 27 p.

УДК 330.4(100)+330.15

КУЛІНІЧ О.М.,
 Інститут світової економіки
 і міжнародних відносин НАН України,
 в.о. заступника директора, к.е.н.

СТРУКТУРА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

***Анотація.** В статті розкриваються питання визначення природних ресурсів, їх значення у формуванні економічного потенціалу сучасної цивілізації.*

Ключові слова: природні ресурси, економічний потенціал, цивілізація, економічна система, структура, природні умови.

***Аннотация.** В статье раскрываются вопросы определения природных ресурсов, их значение в формировании экономического потенциала современной цивилизации.*

Ключевые слова: природные ресурсы, экономический потенциал, цивилизация, экономическая система, структура, природные условия.

***Annotation.** The article revealed the determination of natural resources, their importance in shaping the economic potential of modern civilization.*

Keywords: natural resources, economic potential, civilization, economic system, structure, natural conditions.

Вступ. Для функціонування економічна система потребує певного обсягу ресурсів. І хоча останнім часом дослідники більше уваги звертають на інформацію як на найважливіший ресурс, що визначає можливості розвитку, від цього значення природних ресурсів у забезпеченні функціонування економіки не стає меншим. Природні ресурси є матеріальною основою виробництва, без них неможливим є продукування економічних благ. Природне середовище багатогранне, його зв'язки із суспільним виробництвом і функціонуванням соціально-економічних систем численні. Напевно, тому серед фахівців бракує єдності у розумінні сутності поняття «природні ресурси».

Метою статті є розкрити поняття природних ресурсів, їх значення у формуванні економічного потенціалу сучасної цивілізації.

Аналіз використаних джерел. Поняття «природні ресурси», «природні умови» піднімалися в роботах як зарубіжних так і вітчизняних авторів, серед яких праці Д.Л. Арманда, І.П. Герасимова, В.Г. Глушкова, С.В. Макара, Ю.К. Ефремова, А.А. Мінца та інших. Проте систематизація цих поглядів є необхідною для розмежування вищезазначених понять та визначення їх значення у формуванні економічного потенціалу сучасної цивілізації.

Викладення основного матеріалу. У Великій радянській енциклопедії природні ресурси визначають як ресурси навколишнього середовища, як частину сукупності природних умов існування людства і найважливіші компоненти оточуючого природного середовища, використовувані в процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних і культурних потреб [1, с. 54]. Це визначення досить широке, однак не враховує, що в процесі суспільного виробництва на сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин використовують компоненти не лише оточуючого середовища, а й ті, які переміщені з інших країн і навіть материків. Тому таке визначення не збігається з тим, що зазвичай термін «природні ресурси» вживають для характеристики певної території, країни, регіону чи материка.

Окрім того, слід зазначити, що серед фахівців, які займаються проблематикою природокористування, тривають дискусії щодо розмежування понять «природні умови» та «природні ресурси». Одні автори долучають до природних ресурсів і природні умови, інші – лише частину природних умов, а дехто зовсім не вводить природні умови до складу природних ресурсів.

До першої групи можна зарахувати роботи періоду 60–70-х років ХХ століття. Так, наприклад Ю. Єфремов зауважує, що природні ресурси охоплюють не лише речові запаси різних джерел енергії та сировини, а й умови середовища [5]. Причому він приєднує до природних ресурсів і умови проживання, праці та відпочинку, зазначаючи, що від стану природних ресурсів залежать наші умови праці, відпочинку, настроїв, нахнення і, врешті-решт, наше життя, і від того, як ми збережемо ці багатства, залежить майбутнє покоління. Однак умови праці, проживання та відпочинку лише частково визначаються природними умовами (температурним режимом, кліматом тощо). Значною мірою ці умови формуються в результаті функціонування економіки. Тому вводити їх до складу природних ресурсів, на нашу думку, недоцільно.

Так само Д. Арманд та І. Герасимов визначають природні ресурси як різноманітні засоби існування людей, які вони черпають безпосередньо з природи [2, с. 41]. Однак це також надто широке визначення, оскільки охоплює буквально всю природу. Крім того, люди використовують природу не лише для того, щоб існувати, а й щоб розвиватися, накопичувати, наприклад, багатство тощо. Тому таке визначення не може вважатися прийнятним.

Друга група фахівців, які долучають до природних ресурсів природні умови лише частково, більш численна. Так, Я. Я. Ядиганов зауважує, що природні умови – це ті елементи природи, які не залучені безпосередньо до господарського обігу при досягнутій технології виробництва, але можуть впливати на процес виробництва і життєдіяльність [15, с. 165]. До них належать: місце розташування на материк, геологічна будова, рельєф і розміри території, клімат, водний режим, інтенсивність сонячної радіації, рослинний світ, ґрунтовий покрив та інші елементи навколишнього середовища. Природні умови визначаються внутрішніми та зовнішніми чинниками. Внутрішні чинники пов'язані зі сферами землі: атмосферою, гідросферою, літосферою, біосферою. Всі вони перебувають у тісному зв'язку та обмінюються речовими елементами й енергією. До зовнішніх чинників належить Сонце, космічний простір і низка глобальних земних чинників: зміна меж суші й океанів, зміна складу води й атмосфери тощо. З вищенаведеною позицією можна погодитися, втім не можна погодитися, що ґрунти, рослинність, вода не залучаються до господарського обігу, навпаки, вони надто інтенсивно використовуються, тому логічно їх віднести не до природних умов, а до природних ресурсів.

А. А. Мінц визначає природні ресурси як елементи природи, частину сукупності природних умов і найважливіші компоненти природного середовища, які використовують (або можуть використовувати) за такого рівня розвитку продуктивних сил для задоволення різноманітних потреб суспільства та суспільного виробництва [7, с. 58]. Це саме визначення наведено на одному з найпопулярніших енциклопедичних інтернет-ресурсів – російськомовній версії Вікіпедії. Однак далі згаданий автор розмежує поняття природних ресурсів і природних умов. Природні ресурси він визначає як «тіла і сили природи, які на даному рівні розвитку продуктивних сил і можуть бути використані для задоволення потреб людського суспільства у формі безпосередньої участі в матеріальній діяльності» [7]. Природні умови ним визначено як «тіла і сили природи, які на даному рівні розвитку продуктивних сил суттєві для життя і діяльності людського суспільства, але не беруть участі безпосередньо в матеріальній виробничій і невиробничій діяльності». Таким чином, маємо певну методичну непослідовність – до природних ресурсів то включають частину природних умов, то ці два поняття чітко розмежовують.

Третя група фахівців не вводить природні умови до складу природних ресурсів. Зокрема Ю. Саушкін відносить до природних ресурсів елементи природного середовища, які можуть бути безпосередньо використані як джерела енергії, продуктів харчування, сировини для промисловості. Решту сукупності природних елементів, потрібних для процесу виробництва, віднесено ним до природних умов [11, с. 127]. І. Комар також вказує на потребу безпосереднього залучення у виробництво як основної ознаки природних ресурсів [6, с. 188]. Обидва поняття виникають, коли елементи природи розглядаються з точки зору соціально-економічних інтересів і потреб суспільства. Зазначений автор указує, що елементи природного середовища можна підрозділити на дві групи: елементи природи, суспільства, що безпосередньо беруть участь у матеріальному житті, (природні ресурси), решта – не беруть участі безпосередньо у виробничих і невиробничих процесах (природні умови). Проте з таким підходом не можна цілком погодитися. Все, що розглядається як ресурс, має споживчу власність. Деякі фахівці обстоюють позицію, що до природних ресурсів слід відносити кінцеві продукти природокористування, які мають реальну споживчу вартість (нафту, газ, вугілля, воду, деревину тощо). Тобто в цьому разі у визначенні поняття «природні ресурси» фахівці наголошують на наявності певної суми корисності, яка виражається через споживчу вартість. Зокрема, в цьому руслі доволі системне визначення поняття «природний ресурс» надає А. Букреев: «Природний чинник, що задовольняє відносини суспільної потреби в ресурсі, вивченій можливості використання і володіє властивістю споживчої вартості, є природним ресурсом» [4, с. 33]. Позиція, що за еко-

номічного розгляду природний ресурс має володіти явною або потенційною суспільною споживною вартістю, видається логічною, але цінність притаманна не лише природним ресурсам. Наведене визначення природних ресурсів досить повне й охоплює майже весь спектр їх використання, однак спірним лишається введення природних умов до складу природних ресурсів. Наприклад, на питання, чи може географічне розташування вважатися природним ресурсом, на нашу думку, логічно дати негативну відповідь, хоча вигідне розташування може і має бути використано в суспільному виробництві.

Взагалі, якщо проаналізувати змістове наповнення, яке вкладають фахівці у поняття «природні ресурси» та «природні умови», можна помітити, що насправді має місце неявне введення в природні умови третього поняття – «природні об'єкти».

Проблема розмежування елементів природи на природні ресурси та природні об'єкти полягає в тому, що в деяких випадках один і той самий об'єкт, одна і та сама частина природи, наприклад ділянка лісу, може сприйматися і як природний об'єкт, і як природний ресурс. І в тому й у другому випадку існує споживна вартість. Коли ця ділянка розглядається нейтрально, як частина навколишнього природного середовища, що створена незалежно від людини (природне походження), яка взаємодіє з рештою природи, з іншими її частинами (екологічний взаємозв'язок) і яка володіє цінністю просто через своє існування – це об'єкт природи. У цьому випадку «нейтральність» розглядається в економічному сенсі (тобто природний об'єкт (елемент) не розглядається в межах господарського використання). Така частина природи розглядається не як об'єкт використання (в даний час або в потенційному майбутньому; в економічній, господарській або в іншій формі), а саме і лише як частина природи. Поняття «нейтральний» у такому разі позначає позицію щодо цього об'єкта, коли його не сприймають з позиції економічного споживання. Але існує і соціальне споживання. Хоча природний об'єкт – це частина природного середовища (і нічого більше в економічному сенсі), проте цю частину суспільство охороняє, але не для того, щоб використовувати або, вірніше, не в процесі й з метою використання, а через її природну цінність, не залучаючи її до кола приватних відносин та інтересів. Тому суспільну цінність мають і ті елементи природи, які не використовуються безпосередньо для соціально-економічних потреб. Поняття «природний ресурс» у цьому контексті є антонімом, оскільки «природний ресурс» – це те, що використовується зараз або використовуватиметься у майбутньому. Як влучно зауважив Д. В. Шорніков, природний ресурс – це та сама частина природи, та сама ділянка лісу, проте яка розглядається вже як корисна з погляду споживання. І не має значення – пряме це або непряме, поточне чи потенційне споживання [14, с. 58]. Таким чином, природний об'єкт і природний ресурс у низці випадків – це одна і та сама частина природи, просто розглядається вона з різних позицій: по-перше, нейтрально – як об'єктивно існуюча частина світу, природи, що потребує охорони; по-друге – як соціально корисна частина природи. Насамперед частини природи є природними об'єктами і лише через певне відношення людини, через пряме або непряме опосередкування їх соціальними (передусім майновими) відносинами вони стають природними ресурсами, точніше, сприймаються та кваліфікуються суспільством як такі. Логічно визначити «природний ресурс» як поняття, через яке опосередковується участь тих чи інших частин природи в майнових відносинах, тоді як категорія «природний об'єкт» опосередкує частини природи у відносинах, що не є по суті майновими (не несуть майнового навантаження).

Для функціонування економіки різних галузей народного господарства потрібен зазвичай не якийсь один вид природних ресурсів, а сукупність кількох видів. Як доречно зазначає А. А. Мінц, природні ресурси перебувають у тісній взаємодії. Так, використання корисних копалини впливає на стан землі, води, атмосфери; використання лісових багатств – на стан ґрунтових і водних ресурсів. На думку Н. Н. Баранського, під час вивчення впливу природних чинників на спеціалізацію господарства «слід розглядати весь комплекс важливих у цьому сенсі природних чинників і розглядати їх у певному конкретно заданому поєднанні» [3, с. 254]. Природні ресурси є складовою територіальних природних комплексів. Певне поєднання різних видів природних ресурсів або модифікацій одного виду ресурсів у межах цілісних систем у сучасній науці отримало назву територіальне поєднання природних ресурсів. Під ним розуміють «джерела ресурсів різного виду, розташовані на певній цілісній території та об'єднані фактичним і перспективним сумісним використанням у межах єдиного виробничо-територіального комплексу» [8, с. 176]. Проте слід зазначити, що насправді процес суспільного виробництва та задоволення решти соціальних потреб через економіку потребує поєднання не лише власне природних ресурсів, а й природних умов (які за природою не можуть бути майном), тих об'єктів, які через введення їх у майнові відносини стають природними ресурсами, а також тієї частини, яка під дією праці стає природною сировиною.

Таким чином, фактично в економіці (яка обслуговує суспільні потреби) використовується частина природних об'єктів, на які не накладено майнові права. Саме їх логічно визначити як природні умови. Такими є енергія вітру, Сонця, кліматичні умови, сприятливі умови для будівництва гідроелектростанцій тощо. Вони не належить жодному суб'єкту природокористування, але можуть бути ними використані в господарській діяльності не лише опосередковано, а й прямо (наприклад, для виробництва електроенергії). Проте головним об'єктом природокористування є природні ресурси (частина природних об'єктів, які введено в майнові відносини). Природні ресурси можуть використовуватися в природному стані без порушення зв'язків з рештою природного світу (наприклад земля), а можуть бути позбавлені природних зв'язків внаслідок дії праці та використані для задоволення потреб економіки як природна сировина (видобута залізна руда, нафта та ін.).

Отже, в розширеному трактуванні природні ресурси – це об'єкти природи, які використовуються як ресурс у соціально-економічних системах. Проте з позицій міжнародного обміну та обміну взагалі природні умови не підлягають експорту-імпорту. Вони є належністю конкретної географічної території та можуть бути вико-

ристані або не використані. Ті природні об'єкти, які введено в майнові відносини та які в результаті праці стають відособленими від решти природного світу, може бути введено в процеси обміну, зокрема міжнародного.

Тому у вузькому значенні під природними ресурсами розумітимемо природні об'єкти, які введено або може бути введено у майбутньому в майнові відносини. Вони можуть використовуватися в суспільному виробництві або утримуватися як «запас», але явно чи потенційно вони розглядаються як майно (яке належить певному власнику, наприклад державі, яка може встановлювати правила його використання, плату за використання, обмеження на використання тощо).

Зробимо ще одне зауваження щодо напрямів використання природних ресурсів. Будь-яка соціально-економічна система використовує природні ресурси не лише для суспільного виробництва в сенсі продукування продукції та послуг. Існує й другий бік взаємодії «людина – природа». Жоден процес суспільного виробництва не може відбуватися без утворення відходів, які потрібно асимілювати в природі до безпечних концентрацій.

Так, функціонування міст та інших поселень зумовлює потребу в землях під звалища, діяльність багатьох машин і механізмів як у виробництві, так і в побуті, супроводжується викидами шкідливих газів і тепловим забрудненням, що «розчиняються» атмосферою. Тому аспект асиміляції продуктів функціонування економіки також має враховуватися щодо встановлення змістового наповнення сутності природних ресурсів.

І.І. Шкуратова визначає природні ресурси як природні об'єкти і явища, які використовуються в сьогоденні, минулому і майбутньому для прямого та непрямого споживання, сприяють створенню матеріальних благ, відтворенню трудових ресурсів, підтриманню умов існування людства та підвищують якість життя» [16, с. 94]. Подане визначення змісту поняття «природні ресурси» є цілком прийнятним, якщо припустити, що в пряму використання «підтримання умов існування людства» авторка вміщує й асиміляційний аспект.

Природні ресурси є досить різноманітними за великою сукупністю ознак. Тому єдиної класифікації природних ресурсів на сучасному етапі розвитку економічної науки ще не вироблено. Глушкова В. Г., Макар С.В. розділяють природні ресурси за двома групами ознак [18, с. 327] – за їх економічним значенням і природним походженням. Вони пропонують такі критерії класифікації: походження, вичерпаність, замінованість, власність, господарське використання, технічна можливість і економічна рентабельність, функціональне використання.

За походженням виокремлюють дві групи природних ресурсів: ресурси природних компонентів (мінеральні, кліматичні водні, рослинні, земляні, ґрунтові, ресурси тваринного світу); ресурси природно-територіальних комплексів (гірничопромислові, водогосподарські, селітебні, лісгосподарські).

За видами господарського використання найчастіше природні ресурси поділяють на: ресурси промислового виробництва: енергетичні (горючі корисні копалини, гідроенергоресурси, біопаливо, ядерна сировина); неенергетичні (мінеральні, водні, земельні, лісові, рибні); ресурси сільськогосподарського виробництва (агрокліматичні, земляно-ґрунтові, рослинні, кормова база, водні ресурси, зрошування).

За вичерпністю природні ресурси складаються з двох груп: вичерпні (непоновлювані (мінеральні, земельні); поновлювані (ресурси рослинного та тваринного світу); не повністю поновлювані – швидкість відновлення нижче за рівень господарського споживання (орні придатні ґрунти, ліси у віці, придатному для промислового використання, регіональні водні ресурси)); невичерпні ресурси (кліматичні, енергія Сонця).

За ступенем можливості заміни природні ресурси поділяються на: незамінні; замінні.

За можливістю використання: залучені до господарського обігу (промислові, сільськогосподарські); підготовлені до використання; можуть бути потенційно використані.

За напрямом використання природні ресурси поділяються на: ресурси для виробництва; ресурси для задоволення потреб; ресурси, призначені для асиміляції відходів функціонування економіки та суспільства.

Висновки. Тенденцією сучасного етапу розвитку суспільства є посилена увага до асиміляційної ролі природних ресурсів, адже забруднення навколишнього середовища визнається однією з найважливіших глобальних проблем.

Найчастіше в літературі зустрічається поділ природних ресурсів за належністю до тих чи інших складових природи. Зазвичай виділяють земельні, мінеральні (зокрема паливно-енергетичні), водні, лісові ресурси. Природні ресурси поділяють також на такі, що залучені в господарський обіг і підготовлені до використання. Обидва види є важливим компонентом суспільних продуктивних сил. Виявлені та не використовувані в поточному періоді, але такі, що можуть бути використаними в майбутньому в разі зміни технологій, розглядаються як потенційні.

Доцільним буде зауважити, що ознаки класифікації природних ресурсів потрібно доповнити «міжнародним» аспектом – можливістю їх фізичного переміщення між окремими країнами. Існує низка природних ресурсів, безпосереднє переміщення яких між кордонами країн є неможливим. Це стосується земельних, водних, рекреаційних ресурсів, енергії Сонця, геотермальної енергії та ін. Такі природні ресурси, безумовно, є важливими на рівні окремих країн чи їх регіонів, але вони не беруть участі у формуванні глобального обміну природними ресурсами.

Щодо природних ресурсів, які можуть переміщуватися між кордонами, зазначимо, що переміщаються не самі ресурси, а природна сировина, на яку вони перетворюються під дією праці та під час відокремлення від природного середовища. Глобально переміщувані природні ресурси можуть бути експортовані чи імпортовані з (до) будь-якої країни світу. Ця група охоплює золото та дорогоцінні метали, рідкоземельні метали, дорогоцінне каміння, мідь, алюміній, нафту та ін. Якщо розглянути економічне використання, то природні ресурси з поміж інших мають такі особливості:

1) наявність великої за тривалістю підготовчої стадії (освоєння), яка потребує значних затрат фінансів та часу. Стадія освоєння, своєю чергою, поділяється на такі етапи: виявлення (розвідка); вивчення (оцінка); складання кадастрів; за окремими видами (земельний кадастр, водний кадастр, таксація лісів тощо). Велику роль у подальшому використанні відіграють науково обґрунтоване оцінювання. Правильна оцінка природних ресурсів – неодмінна умова

досягнення найбільшого ефекту від їх використання, адже саме на основі оцінювання робиться висновок про доцільність розроблення тих чи інших родовищ чи використання інших природних ресурсів;

2) нерівномірність розподілу в територіальному розрізі. Розподіл природних ресурсів характеризується великою нерівномірністю, що служить природною основою для розвитку територіального розподілу праці. В умовах конкуренції за природні ресурси на міжнародному рівні означена нерівномірність породжує глибокі соціальні суперечності між країнами та районами, ця нерівномірність і зумовлює переміщення природних ресурсів (природної сировини в міжнародних масштабах).

Список використаних джерел

1. Антонов А. Л. Державне регулювання відносин власності на природні ресурси: дис. ... канд. наук з держ. упр.; Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 172 с.
2. Арманд Д. Л. Герасимов И. П. Экономическое значение и основные принципы использования природных богатств // Природные ресурсы Советского Союза, их использование и воспроизводство. – М., 1963.
3. Баранский Н. Н. Экономическая география. Экономическая картография. – М.: Просвещение, 1956. – 366 с.
4. Букреев А. Н. К системному определению понятия «Природный ресурс» / Материалы Первой всесоюзной конференции «Совершенствование методологии управления социалистическим природопользованием». – М.: ЦЭМИ АН СССР, 1983. – Т. 1. – С. 33–34.
5. Ефремов Ю.К. Природа на службе общества. – М., 1968.
6. Комар И. В. Превращение природных ресурсов в производительные силы общества и географические науки // Природа и общество. – М.: Наука, 1968. – С. 181–190.
7. Минц А. А. Экономическая оценка естественных ресурсов. – М.: Мысль, 1972. – 304 с.
8. Минц А. А. Экономическая оценка естественных ресурсов. Научно-методические проблемы учета географических различий в эффективности использования. – М.: Мысль, 1972. – 303 с.
9. Нестеров П. М. Экономика природопользования и рынок: Учебник для вузов. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1997. – 413 с.;
10. Природные ресурсы [электронный ресурс] – режим доступа <http://ru.wikipedia.org>
11. Саушкин Ю. Г. Географическая наука в прошлом, настоящем и будущем. – М.: Просвещение, 1980. – 269 с.
12. Глушкова В. Г. Экономика природопользования: Учебное пособие / В. Г. Глушкова, С. В. Макара. – М.: КНОРУС, 2003. – 448 с.
13. Шорников Д. В. О природных объектах, природных ресурсах и праве собственности. – Сибирский юридический вестник. – 2006. – № 4 (35). – С. 56–63.
14. Шорников Д. В. О природных объектах, природных ресурсах и праве собственности. – Сибирский юридический вестник. – 2006. – № 4 (35). – С. 56–63.
15. Ядыганов Я. Я. Экономика природопользования: Учебник. – М.: КНОРУС, 2005. – 576 с.
16. Шкуратова І. І. Управління природно-ресурсним потенціалом в економічній системі регіону // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Державне управління». – 2011. – №1. – С. 92–98.
17. World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and development. – 2007. – 323 p. Режим доступа – http://www.unctad.org/en/docs/wir2007_en.pdf

УДК 656.71(477)(045)

ЛОЖАЧЕВСЬКА О.М.,

Інститут економіки та менеджменту НАУ,
завідувач кафедри міжнародної економіки,
д.е.н, проф.

ГОРБАЧОВА О.М.,

Інститут економіки та менеджменту НАУ,
докторант, к.е.н, доц.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЕТАПІВ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ РОЗВИТКУ АЕРОПОРТІВ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО СПЕЦИФІКИ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглянута проблема періодизації фаз життєвого циклу аеропортів, відповідно до особливостей впливу маркетингового середовища на їх діяльність. Авторами запропоновано власне бачення проблеми фазового розвитку аеропортів, відповідно до концепції життєвого циклу організації. Даний підхід дає змогу вивести українські аеропорти на новий етап стратегічного планування та управління.

Ключові слова: аеропорти, життєвий цикл, динамічність, сталість.

Аннотация. В статье рассмотрена проблема периодизации фаз жизненного цикла аэропортов в соответствии с особенностями влияния маркетинговой среды на их деятельность. Авторами предложено собственное видение проблемы фазового развития аэропортов, концепции жизненного цикла организации. Данный подход дает возможность вывести украинские аэропорты на новый этап стратегического планирования и управления.

Ключевые слова: аэропорты, жизненный цикл, динамичность, постоянство.